

Da H.C. Andersens far blev frimester

Af
Dorrit Andersen

Indledning

Da H.C. Andersen blev født den 2. april 1805, var forældrene endnu ikke flyttet sammen, selv om de var blevet gift to måneder før. Først fra januar 1806 findes de registreret med egen bopæl, fra maj 1807 i Munkemøllestræde i en lejevåning i det lille hus, der er bevaret som »barndomshjemmet«.

Faderen Hans Andersen arbejdede som skomagervend i 1805. Men det var generelt for tiden, at svende havde svært ved at klare sig økonomisk, især når de var gift, og vejen til selv at blive mester var besværlig og kostbar. En mellem-løsning var at søge bevilling til at blive frimester. Efter en forordning af 23. maj 1800 blev bevillingsretten uddelegeret fra Danske Kancelli/kongen til stiftamtmanden sammen med afgørelsen i flere andre rutineanliggender.

Ved at blive frimester kunne en håndværker arbejde for sig selv, uden at en lavsmester fik del i fortjenesten. Frimesteren måtte ikke holde svende eller lærlinge, men kun arbejde med egne hænder. Der var intet krav om at udføre mesterstykke som for lavsmestrenes vedkommende; men man skulle have været svend i fire år, og helst være gift og have børn. Socialt var frimestrene lavt placeret, på linje med daglejere.

Alligevel var frimesterordningen stærkt ildeset af lavsmestrene, som det også fremgår af det odenseanske skomagervlavs tidstypiske udtalelse i det følgende om Hans Andersens bevillingsansøgning. Trods lavenes vrangvilje var det imidlertid almindeligt, at myndighederne på denne tid alligevel tildelte bevillingerne. I Odense er der således i 1806 fundet otte skomagerbevillinger, som lavet havde været imod. – Senere, fra 1822, blev kravene til frimestre strammet, og det indskærpedes overøvrigheden ikke at meddele flere bevillinger, end den enkelte by kunne bære.

I det følgende gengives Hans Andersens ansøgning, transkriberet med originaltekstens retskrivning. Den er ført i

Det er velkendt, at H.C. Andersens far Hans Andersen (1782–1816) arbejdede som skomager, ikke som svend eller lavsmester, men som frimester. I artiklen forklares nærmere, hvad der ligger i dette i dag ukendte begreb. I forbindelse hermed publiceres for første gang i sin helhed Hans Andersens ansøgning om frimesterbevilling og dens behandling. Herigennem kastes et strejflys over nogle sociale spændinger i håndværkerstanden foruden over det miljø, H. C. Andersen kom til at vokse op i.

pennen af én, der har kunnet bistå med en professionelt udført og formuleret ansøgning, og ansøgerens efternavn er her stavet Andresen.

Ansøgningen og dens behandling

Til Kongen

Odense den 23. November 1805

Hans Andresen, Skoemagersvend i Odense og ansat ved Odense Borgerbevæbning, ansøger allerunderdanigst om at maatte allernaadigst forundes Bevilling paa at arbeide som Friemester paa hvilket Sted han i Deres Majestets Lande maatte bedst finde Næring paa Grund af, at han ikke kan ernære sig og Familie af sin Ugeløn som Svend; dog ønskede han helst, at Bevillingen maatte forundes ham paa at arbeide her i Odense.

...

Trang og ængstelige Bekymringer for Livets nødtørftigste Underholdning for mig med Huustrue og 2de smaae Børn,¹ driver mig til at nærme mig Naadetrone med Allerunderdanigst Begjæring, at Deres Majestet, som er Landets og alle Undersaaters milde Fader allernaadigst ville forunde mig Bevilling paa at ærnære mig som Friemester i Odense, eller hvor jeg bedst ved mit Haandværk i Deres Majestets Lande maatte finde Næring.

Levnettsmidlernes Stigen gjør det umuligt for mig ved mit børne Antals Tilvext, paa sedvanlig Maade, som Svend at ærhverve Brød til dem, og ieg ville paa denne Maade see den ynkeligste nød imøde, dersom ieg ikke i hiin Begjærings Opfyldelse tillidsfuld satte mit Haab til Deres Majestets Naade.

Ieg erholder hos Mesteren, foruden Kost, som almindelig gives Svenden, i det høieste 7 Mark Danske ugentlig for mit Arbeide. Herfor kan min Huustrue og 2de. børn neppe fødes, mindre kan vi alle huuses, klædes eller beholde noget til Ildebrændsel heraf. Derimod er ieg forvissat om, at ieg som Friemester vil blive i Stand til at ærnære mig og

Familie paa anstændig Maade, uden at falde mine Medmennesker til Byrde.

Disse ere de Grunde, hvorpaa ieg allerunderdanigst fordrister mig til at anraabe Deres Kongelige Majestet om at maatte allernaadigst forundes Bevilling som Skoemager-Friemester og hvorefter ieg forventer allernaadigst Bønhørelse.

allerunderdanigst
Hans Andresen
Skoemagersvend

Stiftamtmanden videresender efter to måneders forløb ansøgningen til magistraten i Odense med følgende påtegning:

Herover og ved Tilbagesendelsen heraf anmodes S.T.² Magistraten i Odense behagelig at meddele Erklæring.

Fyens Stifts og Odense Amts Contoir den 26. Janr. 1806
Gersdorff

Magistraten anmoder derefter skomagerlavet om en udtalelse:

Forsiden af Hans Andersens ansøgning om at blive frimester. -- Ansøgningen, der er stilet til kongen, er indsendt til afgørelse hos stiftamtmanden, der fra 1800 kunne udstede bevillingerne på kongens vegne. Den er skrevet på stemplet (dvs. afgiftsbelagt) papir, som reglen var bl.a. ved ansøgninger om myndighedsbevillinger. I venstre spalte ses den indledende præsentation af ansøgningens indhold og til højre kommer den egentlige ansøgningstekst.

Skoemager Lauget i Odense ville forderligst³ herover afgive Erklæring.

*Odense den 30. Jan. 1806
Lindved*

Skomagerlavet returnerer ansøgningen til magistraten med følgende udtalelse, der er stærkt negativ over for friskomagersystemet i almindelighed og ansøgeren i særdeleshed:

Underdanigst Erklæring.

Der er en stoer Deel Skoemagersvende og andre Handværkskarle her i Odense, og ikke en eeneste af dem ere undtagen fra at møde til de sædvanlige Exerceer-Tider tilligemed alt det øvrige unge Mandskab her i Byen, og dette skal nok være det, som Supplicanten kalder Borgerbevæbning!⁴

Dersom nu disse Aarlige Exerceer-Timer skulle qualificere Supplicanten og med ham enhver af Byens Haandværkssvende til at blive Friemestere, saa skulle vel neppe findes en eneste Haandværkssvend, som herefter ville tjene en Mester for Kost og Løn, og Følgerne maatte da nødvendig blive, at Borgere, som maae udrede Skatter og bære Borgerbyrder, skulle vorde lige med Friemestere, der, som sædvanligen laver deres Sager saaledes, at de bliver frie for alting, for i allerstørste Magelighed og med Fornøyelse at kunne skue ned på den arme Borger, der har større Familier, foruden mange fattige Børn, som fremdrages for dem for at lære Haandværket, der maae underholdes, og Skatter af Ejendomme at udrede m.m., for hvilket alt, baade Svende og Friemestere ere frietagne og sandelig, det er mest for at leve i Magelighed, at slige Mennesker som Supplicanten attraaer at blive Friemestere, men skader dog derved i højeste Grad Borgere, hvis Fortjeneste naturligvis maae bortfalde.

Supplicanten, der er et blot ungt Menneske, finder sig allerede besværet over at være ansadt ved – som han kalder det – Borgerbevæbningen, hvilket Borgerskabet jo ikke heller ere frietagne for, saa beklager han sig og ikke at kunne fortjene meere end 7 Mark ugentlig, men tjene med Kost og Underholdning tillige; men dette Menneske vil visselig ikke erhverve saa meget, dersom [han] fik Friehed som Friemester at blive frie for at holdes til arbeyde og frit kunne drive om, under Haab om sit Afkoms Forsørgelse ved Fattiganstalten, der dog og for største Deelen skal vedligeholdes af Borgerstanden, hvis Næringsgren slige uforstandige unge Mennesker søger at undertrykke.

Disse ere nogle af de Aarsager, der beføye Skoemagerlaugets Mestere underdanigst at bede om Naadigst Beskjermelse imod det agtende Anfald paa vores ringe Næring.

Odense den 21. Februarii 1806

som oldermand Peder Waltersdorff

hosidere⁵

*F.L. Holst P.N. Hieronimus
P. Brodersen A. Huus*

Efter at have modtaget denne erklæring sender magistraten ansøgningen tilbage til stiftamtmanden med følgende erklæring:

Allerunderdanigst Erklæring!

Ved den af Magistraten foretagne Undersøgning er det befundet, at Supplicanten er barnefødt her i Odense, hvor han har lært Skoemager Professionen. At han har været Svend i 4 Aar og har Kone og 2de Børn at forsørge, samt at han er antaget som Piber ved det 3die Borger Kompagni, hvor han nu saaledes haver staaet i 3/4 Aar.

At her i Odense gives en Deel Friemestere, ogsaa udi Skoemagerprofessionen, hvorover Lauget ofte fører Klage, fordi de derved finder Vanskelighed ved at bekomme de fornødne Svende, og at beholde dem i deres Arbeide, især naar de gifter dem, er en Sandhed. Hvorvidt det, efter Omstændighederne og med Hensyn til omstaaende Laugets Erklæring, maatte blive Supplicanten tilladt, som Friemester at ernære sig ved egne Hænders Arbeide, indstilles allerunderdanigst.

Odense Raadstue den 25. Marts 1806

Lindved Trojel Bergmann

Ansøgningen indeholder ikke flere påtegninger. Den 30. marts udstedte stiftamtmanden frimesterbevillingen til Hans Andersen.

Kilder

Landsarkivet for Fyn

Odense Amts arkiv.

Nr. 473. Journal 1806, s. 175.

Nr. 569. 1800–1808. Ansøgninger om bevillinger i henhold til forordningen af 23. maj 1800.

Nr. 25. Resolutions- og erklæringsprotokol 1805–08, s. 318 f.

Litteratur

Ejnar Askgaard: Man gaar først saa gruelig meget Ondt igjennem ... – om H. C. Andersens Slægt. Fynske Minder 2000, s. 115–133.

Håndværkets Kulturhistorie bd. 3. Håndværket og statsmagten 1700–1862. 1983.

Svend Larsen: Barndomsbyen. I: H.C. Andersen. Mennesket og digteren. Udgivet af H.C. Andersens Hus, Odense 2. april 1955.

H.G. Olrik: Hans Christian Andersen. Under søgelser og Kroniker 1925–1944. 1945.

Poul Thestrup, Dorrit Andersen, Niels Oxenvad: Mod bedre tider. Odense 1789–1868. 1986. (Heri udførlige analyser af sociale og erhvervsmæssige forhold ved Poul Thestrup)

Noter

1. H. C. Andersens mor havde i 1799 født et barn, Karen Marie, uden for ægteskab. Hans forældre fik ikke andre børn sammen end ham.
2. Forkortelse for *salve titulo*, latinsk udtryk for, at man udelader adressatens udførlige titulatur.
3. Fordeligst = hurtigst muligt.
4. I borgervæbningen havde de indbyggere, der havde løst borgerskab, deres eget kompagni. Ved borgere forstås i denne forbindelse de byboere, der havde erhvervet ret til at drive borgerlig næring og som modydelse havde pligt til at betale skat. Lavsmestre havde således løst borgerskab, mens svendene ikke havde. Det må være derfor, at lavet bestrider Hans Andersens ret til at betegne sit kompagni som *borgerbevæbning*. – Hans Andersen gjorde tjeneste ved borgervæbningens 3. kompagni som piber (fløjtenist). At det var en specialopgave, der godt kunne berettiggte betegnelsen »ansat«, viser formuleringen i en anmodning fra kompagnichefen for 2. kompagni den 3. oktober 1805 til stiftsbefalingsmanden (identisk med stiftamtmanden) om tilladelse til, at en skomagervend Chr. Svaneberg »måtte ansættes som piber ved 2. kompagni, og dertil blive oplært...«. Der er endnu ikke fundet tilsvarende vedr. Hans Andersen forhold. Ved oprettelsen i 1801, efter en nyordning af købstædernes borgervæbninger, udgjorde 3. kompagni 108 mand, hvoraf tre var musikere, nemlig to tamburer og én piber. (Odense Magistrats arkiv. Indkomne breve 1801–02 og 1805)
5. Dvs. »hossiddere«, betegnelse for en slags bestyrelse for lavene, der lededes af oldermanden.

Anette Jensen takkes for en kritisk gennemgang af transkriptionen.